

КОГНІТИВНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

В статті визначається і теоретично обґрунтовується сукупність багатокомпонентних когнітивних умов, які в процесі вивчення іноземної мови сприяють формуванню пізнавальної самостійності майбутнього вчителя: інтенсифікація процесу навчання і засвоєння знань; забезпечення варіативності змісту навчання в контексті діяльності майбутнього вчителя.

(а) – постановка проблеми) У філософському розумінні: умова – це те, від чого залежить щось інше (те, що є обумовленим), суттєвий компонент комплексу об'єктів..., з наявності якого з необхідністю слідує реалізація даного явища ... [1]. Умови розглядаються як щось зовнішнє для явища, на відміну від більш широкого поняття “причини”, що містить у собі як зовнішні, так і внутрішні фактори. У педагогіці умови лише підсилюють або послаблюють дію причини, але не є причиною подій.

Результати теоретичного аналізу досліджуваної проблеми дали змогу виділити когнітивні умови формування пізнавальної самостійності майбутнього вчителя в процесі вивчення іноземної мови.

Таким чином, умови визначаються як фактори, обставини, від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи.

(б) – аналіз останніх досліджень і публікацій) Аналіз філософської, психологічної і педагогічної літератури свідчить, що професійна перспектива пов'язана із самостійністю мислення, спроможністю особистості самостійно займатися пізнавальною діяльністю, яка б позитивно відбивалася на поліпшенні педагогічного процесу в цілому.

Проблема пізнавальної самостійності привертала увагу зарубіжних і вітчизняних дослідників з античних часів (Конфуцій, Сократ), в період становлення педагогічної науки (Я.А. Коменський, Ж.Ж. Руссо, Г.С. Сковорода), була і залишається об'єктом наукових досліджень сучасної епохи (Л.І. Божович, В.К. Буряк, О.В. Ковальов, В.М. М'ясищев, О.Я. Савченко, Ю.О. Самарін, В.І. Щукіна та ін.).

Виходячи з наведених положень **мету даної роботи** визначаємо: (в) – формулювання цілей статті) визначити когнітивні умови формування пізнавальної самостійності майбутнього вчителя в процесі вивчення іноземної мови.

(г) – виклад основного матеріалу дослідження) Наступні поняття, що існують у педагогіці “педагогічні умови” й “дидактичні умови” взаємопов'язані і доповнюють одне одного. Сучасна дидактика трактує умови як сукупність факторів, компонентів навчального процесу, що забезпечують успішність навчання.

Поняття “педагогічні умови” як сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей його здійснення, забезпечують успішність досягнення поставленої задачі [2]. У теорії виховання умови розглядаються як середовища, в якому відбуваються ті чи інші педагогічні процеси.

Результати теоретичного дослідження, спостережень і аналізу власного досвіду дають змогу виділити оптимальні когнітивні умови, створення яких дозволяє найбільш ефективно впливати на формування пізнавальної самостійності майбутнього вчителя в процесі вивчення іноземної мови. У нашому дослідженні розглядаємо когнітивні умови в якості наявності певних обумовлюючих обставин, що сприяють формуванню пізнавальної самостійності майбутнього вчителя у процесі вивчення іноземної мови. Виходячи з цього виділяємо наступне.

Когнітивні умови:

- інтенсифікація процесу навчання і засвоєння знань;

- забезпечення варіативності змісту навчання у контексті діяльності майбутнього вчителя.

Реалізація даних положень у досвіді роботи зі студентами географічного, історичного й фізико-математичного факультетів Криворізького державного педагогічного університету набуло характеру обов'язкових умов, що відповідають цілям дослідження.

У своїй роботі визначаємо інтенсифікацію процесу навчання й засвоєння знань як провідну умову, що визначає розвиток когнітивного компоненту пізнавальної самостійності студента педагогічного університету в процесі вивчення іноземної мови. Провідною задачею інтенсифікації навчання виступало забезпечення функціонування педагогічної системи таким чином, щоб той, хто навчається, у межах системи свідомо й активно приймав участь у відповідних видах діяльності протягом максимально можливого часу.

До провідних засобів інтенсифікації навчання належать: відбір автентичного професійно орієнтованого змісту, що забезпечує моделювання ситуацій реальної професійної діяльності, використання лінгвопрофесійної технології навчання, що інтегрує інтенсивний метод навчання читання текстів за фахом і ціннісне ставлення студентів до знань і пізнавальної діяльності.

У зв'язку з тим, що англійська мова є мовою інтернаціонального спілкування, мовою ділового, професійного й між культурного спілкування перед нами постала проблема пошуку гнучкої й сучасної форми навчання англійської мови, що забезпечує варіативність змісту й засобів навчання відповідно до етапів навчання і специфіки роботи майбутнього вчителя.

Варіативність передбачає розробку варіативної навчальної програми, визначення пріоритетів у доборі різновидів можливої лінгвопрофесійної діяльності, створення професійно орієнтованого навчального посібника, що враховує лінгвопрофесійні інтереси суб'єкта навчання й такого, що орієнтує на пізнання як цінність.

З цією метою й задля реалізації аксіологічного підходу до пізнавальної самостійності було розроблено робочі програми. Це також було зроблено для реалізації професійно орієнтованого навчання студентів – майбутніх учителів.

Робочі програми було розроблено на основі модульної будови, що забезпечило варіативність їх змісту, свободу вибору й індивідуальний стиль отримання університетської освіти з урахуванням нахилів і особистісних якостей студентів. За наявності бажання з боку студентів можна було змінювати порядок вивчення модулів, а також внутрішнє наповнення модуля залежно від інтересів і пізнавальних потреб студентів.

Так, наприклад, при вивченні теми “Сполучені Штати Америки” студентам пропонували цілий ряд тем за вибором для аудиторної і самостійної роботи з метою підготовки рефератів і виступів з реферативними доповідями в групі.

Для самостійного вивчення було запропоновано наступні теми: “Система освіти в США”, “Вища освіта в США”, “Американські символи”, “Вашингтон і Нью-Йорк – дві столиці”, “Уряд США”, “Публічні свята в США” та ін.

Після попередньої діагностики знань студентів викладач міг запропонувати той чи інший підручник, який би містив у собі інформацію з запропонованої теми чи завдання, які б відповідали рівню знань того, хто навчається.

При переході до професійно орієнтованого навчання, в якості основного посібника, який би вводив студента у лінгвопрофесійну тематику використовували “Pedagogy in English” (“Педагогіка англійською”) [3]. Він побудований відповідно до вимог освітнього стандарту з підготовки спеціаліста педагогічного напрямку - 01.01 Педагогічна освіта. Використання названого посібника було призначено для формування інтелектуально пізнавальних і комунікативних умінь мовленнєвої діяльності, які є конче необхідними для самостійної пізнавальної діяльності майбутнього вчителя.

Спираючись на положення про контекстне навчання, посібник було створено у відповідності з логікою майбутньої професійно-педагогічної діяльності студентів. Учбова робота за таких умов набуває нового якісного наповнення: вона перетворюється з власне учбової роботи на квазіпрофесійну.

Майбутній вчитель із самого початку навчання у вищій педагогічній школі має бути зацікавленим у можливості використання іноземної мови задля розширення своїх знань з обраної спеціальності й з дисциплін, що є суміжними, оскільки власне мова впливає на зміст і формування концептуальних основ для багатьох дисциплін, що сприяють формуванню й розвитку професійної компетенції майбутнього вчителя в цілому. Саме тому, дуже важливим було навчити майбутніх спеціалістів мові як інструменту набуття нової актуальної для них інформації, спираючись на між предметні зв'язки.

При доборі текстового матеріалу було проведено консультацію з викладачами, які читають дисципліни психолого-педагогічного блоку з метою визначення професійної значущості матеріалу і його відповідності рівню професійно-педагогічної підготовки студента на момент вивчення. Саме така інтегративна міжпредметна підготовка студентів – майбутніх вчителів з іноземної мови дозволяє цілеспрямовано впливати на стимулювання пізнавальної активності майбутніх фахівців сфери освіти.

Введення в дію державних стандартів, які чітко регламентують кількість годин з кожної дисципліни, змушує відшукувати новітні інтенсивні технології навчання. На сучасному етапі інтенсивне навчання іноземних мов представляє собою напрямок, що реалізується у різних технологіях навчання, спрямованих на розвиток можливостей особистості, як окремого суб'єкту навчання, й колективу, як сукупності таких суб'єктів.

Перспективний напрямок інтенсифікації процесу засвоєння знань було пов'язано з розробкою теорії формування раціональних пізнавальних дій. Під раціональними пізнавальними діями розуміємо таку дію, яка забезпечує тому, хто навчається:

- засвоєння учбового матеріалу на ґрунті мінімальної кількості факторів, що розкривають достатньо повно його сутність;
- економне використання потенційних можливостей логічного мислення і пам'яті за умови запобігання будь-яких перевантажень;
- виникнення стійкої впевненості в тому, що учбовий матеріал є засвоєним [4].

Спираючись на дані педагогіки й психології про операційну структуру засвоєння учбових дій застосовуємо системно-алгоритмічне навчання часових форм англійського дієслова в процесі комплексного колективного курсу англійської мови.

Сутність технологій, що використовується, полягає у концентрованому наочному пред'явленні матеріалу на початковому етапі навчання студентів у вищому педагогічному навчальному закладі, визначенні місця і зв'язків кожної окремої форми з іншими і в системі в цілому, створенні алгоритмів їх розпізнавання, які значно полегшують самостійну роботу студента.

Можна дійти висновку, що використання алгоритмів виявляється ефективним методом, здатним активізувати мовленнєву діяльність студента на кожному етапі навчання. Алгоритми слід застосовувати при поясненні нового матеріалу, а також при повторенні, що є реальною опорою для самостійної пізнавальної діяльності.

Метод інтенсивного навчання читання (перекладу) В.В. Мілашевіча [5], використаний нами в процесі навчання є універсальним алгоритмом декодування іншомовного тексту зі спеціальності, що дає реальну можливість виходу за межі учбової інформації до самостійного пізнання.

Розглядаємо використовувану технологію формування пізнавальної самостійності майбутнього вчителя в процесі навчання професійно орієнтованому читанні споріднену з даним методом, як спеціалізований активний метод навчання, що характеризується наступними ознаками:

- 1) обумовлений цілісним, комплексним підходом до організації навчання іноземної мови;
- 2) тісно пов'язаний з умовами формування раціональних пізнавальних дій;
- 3) спрямований на стимулювання процесу активного збагачення знань;
- 4) зорієнтований на розвиток у тих, хто навчається, здатності до рефлексивної діяльності;
- 5) зорієнтований на активну участь того, кого навчають, в учбовому процесі.

Спостереження в ході експерименту показали, що в процесі навчання активність стали проявляти навіть ті студенти, які раніше зазвичай мовчали.

Можна навіть зробити висновок, що навчання за допомогою активних методів, робить його більш комфортним: студент перестає боятись негативної оцінки, набуває впевненості у собі. Активні форми навчання дозволили студентам не просто відтворювати засвоєнні знання, але й використовувати їх у спрямованій на практику діяльності учбових ситуацій; сприяли їх залученню до розв'язання проблем, максимально наближених до професійних. При цьому надзвичайно важливим було те, що оцінювались не лише виявленні знання і уміння, але й творча самостійність студента.

Успішність оволодіння уміннями й навичками, що сприяють формуванню пізнавальної самостійності, залежала від умов, котрі визначали успішність її виконання й виступали в якості активізуючого першоджерела.

Ціннісне відношення до знань і самостійної пізнавальної діяльності, що здобуваються у процесі вивчення окремого навчального предмету, перетворюються на особистісне надбання, особистісну якість, котрі переносяться на всі сфери життєдіяльності особистості.

Таким чином, (д) - висновки) на ґрунті аналізу психолого-педагогічної літератури з питань технології навчання, з одного боку, і методик навчання граматики і читання іноземною мовою, з іншого, а також узагальнення власного педагогічного досвіду викладання іноземної мови у вищому педагогічному навчальному закладі визначаємо, що виявлена сукупність багатокomпонентних когнітивних умов у процесі вивчення іноземної мови сприяє формуванню пізнавальної самостійності майбутнього вчителя.

Література:

1. Философский энциклопедический словарь. – М., 1997. – 576 с.
2. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. Инновационный курс. Кн. 1. / Валентин Иванович Андреев. – Изд-во Казан. ун-та, 1996. – 552 с.
3. Малихін О.В. Pedagogy in English : Навчальний посібник для аудиторної і самостійної роботи студентів педагогічних університетів / Олександр Володимирович Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. – 152 с.
4. Ариян М.А. Повышение самостоятельности учебного труда школьников при обучении иностранным языкам / Маргарита Анастасовна Ариян // Иностр. яз. в шк. – 1999. - №6. – С. 17-21.
5. Милашевич В.В. Метод и основания психологии: учебн. пособие / Владислав Витольдович Милашевич. – Владивосток, 1976. – 108 с.

У статті визначається й теоретично обґрунтовується сукупність багатокomпонентних когнітивних умов, які в процесі вивчення іноземної мови сприяють формуванню пізнавальної самостійності майбутнього вчителя: інтенсифікація процесу навчання і засвоєння знань; забезпечення варіативності змісту навчання у контексті діяльності майбутнього вчителя.

The article deals with some actual problems concerning the formation of future teacher cognitive self-directed activities in the process of foreign language studies: cognitive self-directed activities as intensification of the studying process and gaining knowledge, providing variety contents of future teachers' activity.

